Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2014, sp. zn. Cpjn 203/2013, ECLI:CZ:NS:2014:CPJN.203.2013.1

Číslo: 44/2014

Právní věta:

I. Ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvě o úvěru není neurčité jen proto, že neobsahuje úplný výčet činností, za něž je poplatek sjednán.

II. Na ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvě o úvěru se nevztahuje zákaz těch ujednání ve spotřebitelských smlouvách, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 23.04.2014

Spisová značka: Cpjn 203/2013

Číslo rozhodnutí: 44

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Stanovisko

Hesla: Smlouva o úvěru

Předpisy: § 56 odst. 1 a 2 obč. zák.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

S t a n o v i s k o

občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. 4. 2014 k některým otázkám ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvách o úvěru

V předložených pravomocných rozhodnutích Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 27. 5. 2013, č. j. 10 C 49/2013-94, ze dne 16. 10. 2013, č. j. 8 C 81/2013-243, ze dne 15. 10. 2013, č. j. 8 C 115/2013-63, a ze dne 18. 4. 2013, č. j. 25 C 261/2012-138, Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 9. 10. 2013, č. j. 7 C 308/2013-140, ze dne 9. 10. 2013, č. j. 7 C 273/2013-180, a ze dne 18. 10. 2013, č. j. 56 C 265/2013-134, Obvodního soudu pro Prahu 3 ze dne 3. 10. 2013, č. j. 4 C 162/2013-67, a Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 10. 7. 2013, č. j. 42 C 39/2013-55, úvěroví dlužníci (spotřebitelé) uplatnili žalobami po úvěrových věřitelích (bankách) nároky na vrácení poplatků za správu úvěru, sjednaných ve smlouvách o úvěru uzavřených v rozmezí let 2005 až 2012. Obvodní soud pro Prahu 5 ve dvou věcech (8 C 115/2013, 25 C 261/2012) žalobám vyhověl, když dospěl k

závěru o neplatnosti ujednání o předmětném poplatku, ve zbývajících sedmi věcech soudy žaloby zamítly.

Opačné závěry soudů o platnosti smluvních ujednání vycházejí zejména z odlišného posouzení požadavků na určitost právního úkonu a z rozdílného výkladu mezí soudního přezkumu v návaznosti na řešení otázky, zda poplatek za správu úvěru je či není cenou plnění ve smyslu ustanovení § 56 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák."). Závěr o neurčitosti ujednání o poplatku za správu úvěru přijal Obvodní soud pro Prahu 5 v rozsudcích ze dne 15. 10. 2013, č. j. 8 C 115/2013-63, a ze dne 18. 4. 2013, č. j. 25 C 261/2012-138, s odůvodněním, že banka neprokázala žádné konkrétní plnění, za které by mohla poplatek požadovat, resp. že pojem správy úvěru není ustálený, neboť je účastníky i jinými bankami různě chápaný, a že činnost banky odpovídající tomuto poplatku nebyla ve smlouvě o úvěru nijak specifikována. V ostatních věcech soudy založily závěry o určitosti ujednání o poplatku za správu úvěru na komplexním pojetí úvěru a jeho ceny, na kontextu celé smlouvy, dále na tom, že pojem správy úvěru je pojem vyložitelný a v praxi běžně používaný a konečně i na tom, že paušální charakter poplatku, který není sjednán za konkrétní úkon (službu), nevyžaduje z hlediska určitosti specifikaci (výčet) všech jednotlivých činností (úkonů, protiplnění) banky.

K názoru, že předmětný poplatek nelze považovat za cenu plnění (cenu úvěru), a proto požadavek přiměřenosti vyjádřený v ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. není vyloučen ze soudního přezkumu podle ustanovení § 56 odst. 2 obč. zák., dospěl Obvodní soud pro Prahu 5 v již zmíněných vyhovujících rozsudcích a též v rozsudku ze dne 16. 10. 2013, č. j. 8 C 81/2013-243. Ve zbývajících případech soudy dovodily, že poplatek za správu úvěru je součástí ceny úvěru (vedle úroku a dalších poplatků), a proto se na ujednání o něm ve smyslu ustanovení § 56 odst. 2 obč. zák. nevztahuje požadavek přiměřenosti, což znamená, že ujednání o tomto poplatku je vyloučeno ze soudního přezkumu.

Hlavní otázku platnosti ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvách o úvěru nelze řešit obecně a jednoznačně (někteří autoři ovšem takové řešení nabízejí – srov. Palko, D. Poplatky za vedenie úverového účtu. Soudce 2013, č. 1, s. 7 an., dále Jirkůvová, M. Bankovní poplatky. Soudce 2013, č. 6, s. 16 an., a Macková, A. Soudní ochrana práv a bankovní poplatky. Soudce 2013, č. 7-8, s. 29 an.) bez zřetele na obsah jednotlivých smluv o úvěru a na konkrétní okolnosti rozhodné pro závěr o platnosti či neplatnosti právního úkonu. Rozdílné náhledy soudů na problematiku určitosti smluvního ujednání a možnosti soudního přezkumu, závislé na posouzení poplatku jako ceny plnění, však umožňují přijmout obecnější řešení těchto dílčích otázek.

Nejvyšší soud je povolán sledovat a vyhodnocovat pravomocná rozhodnutí soudů (§ 14 odst. 3 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů /zákon o soudech a soudcích/, ve znění pozdějších předpisů). Po vyhodnocení předložených pravomocných rozhodnutí a na jejich základě zaujalo občanskoprávní a obchodní kolegium Nejvyššího soudu na návrh předsedy občanskoprávního a obchodního kolegia v zájmu zajištění jednotného rozhodování soudů v těchto věcech následující

s t a n o v i s k o :

I. Ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvě o úvěru není neurčité jen proto, že neobsahuje úplný výčet činností, za něž je poplatek sjednán.

1. Smlouva o úvěru jako typový absolutní obchod (§ 261 odst. 3 obch. zák.) je upravena v ustanoveních §§ 497 až 507 obch. zák.

2. Prostřednictvím ustanovení § 262 odst. 4 obch. zák. se uplatní též ustanovení § 52 a násl. obč. zák.

o spotřebitelských smlouvách (zejména v uvedených věcech aplikovaná ustanovení § 55 a § 56 obč. zák.) a zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

3. Podle ustanovení § 1 odst. 2 obch. zák. se otázky platnosti právních úkonů v obchodních závazkových vztazích řeší i podle ustanovení § 37 a násl. obč. zák.

4. Do ustanovení § 55 a § 56 obč. zák. je implementována Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, jejíž česká verze byla uveřejněna ve Zvláštním vydání úředního věstníku EU (Kapitola 15, Svazek 02, str. 288-293) dne 20. 8. 2004, ve znění Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/83/EU ze dne 25. 10. 2011, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (dále jen „směrnice 93/13“)

5. Pojem poplatku (ve smyslu poplatku bankovního) obchodní ani občanský zákoník neznají; používá jej zákon o spotřebitelském úvěru ve svých přílohách.

6. Pro aplikaci právních předpisů je rozhodné jejich znění účinné v době uzavření smlouvy o úvěru.

7. Závěr o určitosti či neurčitosti právního úkonu lze přijmout pouze ve vztahu ke konkrétnímu právnímu úkonu a se zřetelem k okolnostem, za kterých byl učiněn.

8. Při řešení otázky určitosti ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvách o úvěru se plně uplatní ustálená judikatura Nejvyššího soudu (např. rozsudky ze dne 29. 10. 1997, sp. zn. 2 Cdon 257/97, ze dne 22. 5. 2000, sp. zn. 22 Cdo 2374/98, ze dne 31. 7. 1996, sp. zn. 3 Cdon 227/96, ze dne 28. 2. 2012, sp. zn. 33 Odo 311/2001, a ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 33 Cdo 4601/2008) a Ústavního soudu (např. nález ze dne 23. 2. 2005, sp. zn. I. ÚS 572/04, uveřejněný ve Sbírce nálezů a usnesení ÚS pod číslem 62/2005, dále nález ze dne 28. 2. 2013, sp. zn. III. ÚS 3900/12).

9. Požadavek určitosti konkrétního smluvního ujednání nelze posuzovat izolovaně, nýbrž v kontextu celé smlouvy.

10. Skutečnost, zda a jaké plnění úvěrový věřitel poskytl uvěrovému dlužníku v rámci správy úvěru, je pro posouzení určitosti ujednání o poplatku za správu úvěru nerozhodná. Následné chování stran (§ 266 odst. 3 obch. zák.) může být významné při výkladu použitého výrazu, nemůže však obsah právního úkonu nijak doplňovat, omezovat či jinak měnit.

11. Správu úvěru lze vyložit jako činnost úvěrového věřitele, která není kryta jinými sjednanými platbami (úrokem jako cenou poskytnutého kapitálu a ostatními poplatky za konkrétní služby), a kterou úvěrový věřitel na podkladě smlouvy o úvěru zajišťuje služby (typicky poradenství a klientský servis, informace o úvěrovém vztahu, změny smlouvy, vydávání různých potvrzení) úvěrovému dlužníku po dobu trvání úvěrového vztahu (shodně Marková, B., Marek, K. Ještě k poplatkům za vedení úvěrového účtu. Soudce 2013, č. 7-8, s. 32 an.).

12. Vyložitelnost výrazu „správa úvěru“ a paušální charakter poplatku za správu úvěru nevyžadují pro naplnění požadavku určitosti právního úkonu taxativní výčet činností (úkonů, služeb, protiplnění), za něž je poplatek sjednán (shodně Dančišin, M. a kol. Sporné poplatky za vedení a správu úvěru – k rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 5, in www.epravo.cz, dále Macková, A. Soudní ochrana práv a bankovní poplatky. Soudce 2013, č. 7-8, s. 29 an.).

13. Souhrnné (úhrnné) vymezení věcí či práv v právním úkonu při současném určení mezí (rozsahu) souhrnu se v právní úpravě (např. § 501 obč. zák., § 477 obch. zák.) prosazuje jako souladné s požadavkem určitosti právního úkonu (srov. např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2007, sp. zn. 32 Odo 1433/2006 /R 27/2008/, ze dne 28. 5. 2008, sp. zn. 32 Odo 629/2006, ze dne 26. 11. 2003,

sp. zn. 32 Odo 441/2003, a ze dne 18. 2. 2014, sp. zn. 32 Cdo 83/2013).

II. Na ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvě o úvěru se nevztahuje zákaz těch ujednání ve spotřebitelských smlouvách, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.

Podle § 56 odst. 1 obč. zák. spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.

Podle § 56 odst. 2 obč. zák. ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na smluvní ujednání, která vymezují předmět plnění smlouvy nebo cenu plnění.

Podle článku 3 bodu 1. směrnice 93/13 smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.

Podle článku 4 bodu 2. směrnice 93/13 posouzení nepřiměřené povahy podmínek se netýká ani definice hlavního předmětu smlouvy, ani přiměřenosti ceny a odměny na straně jedné, ani služeb nebo zboží dodávaných výměnou na straně druhé, pokud jsou tyto podmínky sepsány jasným a srozumitelným jazykem.

14. Citovaná ustanovení občanského zákoníku jsou transpozicí (nikoliv doslovnou) uvedených článků směrnice 93/13.

15. Požadavek dobré víry uvedený v ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. je v souladu se směrnicí 93/13 jednotně vykládán (soudy i odbornou literaturou) jako požadavek přiměřenosti (srov. např. Hruda, O. Poplatek za vedení úvěrového účtu – mají mít i české banky důvod k obavám? Právní rozhledy 2012, č. 2, s. 57 an., dále Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 490 an., a Dančišin, M. a kol. Sporné poplatky za vedení a správu úvěru – k rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 5, in www.epravo.cz).

16. V ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. využil zákonodárce možnost rozšířit rozsah zákazu nepřiměřených podmínek i na podmínky individuálně sjednané (srov. např. Hruda, O. Poplatek za vedení úvěrového účtu – mají mít i české banky důvod k obavám? Právní rozhledy 2012, č. 2, s. 57 an., dále Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 490 an. a dále stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2013, sp. zn. Cpjn 200/2011, uveřejněné pod číslem 79/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, bod 54. stanoviska).

17. Požadavek sepsání podmínek jasným a srozumitelným jazykem (článek 4 bod 2. směrnice 93/13) zákonodárce do odpovídajícího ustanovení § 56 odst. 2 obč. zák. nepřevzal; vyplývá však obecně z ustanovení § 37 obč. zák.

18. Ustanovení § 56 odst. 2 obč. zák. ani směrnice 93/13 nerozlišují cenu hlavního a vedlejšího plnění (srov. Frank, R., Veselková, P., Wolff, P. Přípustnost poplatků za správu a vedení úvěrových účtů vedených pro spotřebitele. Právní rozhledy 2013, č. 15-16, s. 515 an., dále Bejček, J. Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? Soudce 2013, č. 9, s. 16 an.).

19. Ustanovení § 56 odst. 2 obč. zák. je soudy i odbornou literaturou vykládáno jako ustanovení vylučující možnost soudního přezkumu.

20. Smyslu a účelu úvěru odpovídá pojetí tohoto bankovního produktu jako komplexu (balíčku) plnění, jehož součástí je řada vzájemně souvisejících bankovních služeb a jemuž odpovídá cena rozložená do jednotlivých sjednaných úhrad. Bankovní poplatky (včetně poplatku za správu úvěru) tak představují (vedle úroku a dalších odměn) část vícesložkové ceny celého komplexu plnění (shodně Frank, R., Veselková, P., Wolff, P. Přípustnost poplatků za správu a vedení úvěrových účtů vedených pro spotřebitele. Právní rozhledy 2013, č. 15-16, s. 515 an., dále Bejček, J. Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? Soudce 2013, č. 9, s. 16 an.).

21. Z tohoto pohledu je pro posouzení poplatku za správu úvěru jako části ceny plnění nerozhodné, zda předmětný poplatek kryje též náklady na vnitřní činnost úvěrového věřitele, zda úvěrový věřitel poskytl úvěrovému dlužníku konkrétní protiplnění, nebo zda správu úvěru vykonává převážně ve svém zájmu.

22. Z ekonomického hlediska každá cena odráží náklady prodejce a jeho marži, a proto není neobvyklé ani nelegitimní, aby náklady úvěrového věřitele na správu úvěru kryl příslušný poplatek jako součást ceny plnění (srov. Dančišin, M. a kol. Sporné poplatky za vedení a správu úvěru – k rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 5, in www.epravo.cz). Argument o vlastním zájmu úvěrového věřitele spravovat úvěr (srov. Palko, D. Poplatky za vedenie úverového účtu. Soudce 2013, č. 1, s. 7 an.) je zavádějící, neboť jako každý dobrovolně uzavřený obchod je i poskytnutí (čerpání) úvěru, včetně plnění dalších povinností sjednaných ve smlouvě o úvěru, zájmem obou stran (shodně Jirkůvová, M. Bankovní poplatky. Soudce 2013, č. 6, s. 16 an.).

23. Poplatek za spravování úvěru je cenou plnění ve smyslu ustanovení § 56 odst. 2 obč. zák., proto se na ujednání o něm nevztahuje požadavek přiměřenosti uvedený v ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. (shodně např. Frank, R., Veselková, P., Wolff, P. Přípustnost poplatků za správu a vedení úvěrových účtů vedených pro spotřebitele. Právní rozhledy 2013, č. 15-16, s. 515 an.).

24. Soudní přezkum ujednání o ceně plnění (§ 56 odst. 2 obč. zák.) je vyloučen pouze z hlediska požadavku přiměřenosti, jak jej vymezuje ustanovení § 56 odst. 1 obč. zák. Soudní přezkum naplnění ostatních požadavků na platnost právního úkonu ustanovením § 56 odst. 2 obč. zák. není nijak omezen (shodně např. Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1-459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 490 an.).

25. Platí-li v soukromém právu, že je dovoleno, co není zákonem zakázáno (sjednání bankovních poplatků zákonem zakázáno není), pak otázka přípustnosti poplatku (srov. Frank, R., Veselková, P., Wolff, P. Přípustnost poplatků za správu a vedení úvěrových účtů vedených pro spotřebitele. Právní rozhledy 2013, č. 15-16, s. 515 an.), resp. odpověď na ni, nic neřeší, natož platnost smluvního ujednání. Je-li přípustné se o něčem dohodnout, neznamená to automaticky, že taková dohoda musí být platná.

26. Obdobnou úvahu lze použít i proti argumentu, že pojem bankovních poplatků náš právní řád (zákon o spotřebitelském úvěru) zná a připouští (srov. Bejček, J. Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? Soudce 2013, č. 9, s. 16 an.). Tento fakt otázku platnosti konkrétního právního úkonu neřeší.

27. Rozhodnutí zahraničních národních soudů (např. rozsudek Spolkového soudního dvora (SRN) ze dne 7. 6. 2011, sp. zn. XI ZR 388/10. Právní rozhledy 2012, č. 15-16, s. 577 an., dále rozhodnutí Nejvyššího soudu Velké Británie ze dne 25. 11. 2009, UKSC 2009/70, ve věci Office of Fair Trading v Abbey National plc and others, na něž odkazuje Bejček, J. v článku Ochrana spotřebitele, nebo i pokrytecky zastřená ochrana věrolomnosti? Soudce 2013, č. 9, s. 16 an.) nejsou pro české soudy závazná. Jejich právní závěry mohou být podnětné, nelze je však mechanicky přejímat, aniž by byly poměřeny konkrétním skutkovým terénem a právními předpisy aplikovanými v projednávané věci,

včetně příslušné judikatury.

28. Ve vztahu k ústavnímu rozměru zkoumané problematiky srov. dále též nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2014, sp. zn. III. ÚS 3725/13 (http://nalus.usoud.cz); tamtéž k roli Nejvyššího soudu srov. bod 37. nálezu.